

УДК 330.332

Г. І. Фролова

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглянуто проблеми формування інвестиційного потенціалу України. Визначено, що інвестиційний потенціал та інвестиційна привабливість — різні поняття, які по-різному характеризують певну економічну систему. Підкреслено необхідність удосконалення державної структурно-інвестиційної політики, формування інвестиційного потенціалу, створення сприятливого інвестиційного клімату з урахуванням реалій вітчизняної економіки та ринкової системи.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, інвестиції, інвестиційний потенціал, інвестиційний клімат, інвестиційна привабливість, державна інвестиційна політика, конкурентоспроможність держави, законодавча база.

Summary. The problems of Ukraine's investment potential forming are considered in the article. It is determined that investment potential and investment attractiveness are different concepts that characterize the certain economic system in different ways. It is under lined the necessity of state structurally-investment policy improvement, forming of investment potential, creation of favourable investment climate is underlined taking into account realities of domestic economy and market system.

Key words: socio-economic development, investments, investment potential, investment climate, investment attractiveness, state investment policy, competitiveness of the state, legislative base.

Постановка проблеми. Для досягнення стабільного соціально-економічного розвитку економіка України потребує нарощування інвестиційних ресурсів, послідовного збільшення частки капітальних вкладень у валовий внутрішній продукт, оптимізації напрямів їх вкладення та поліпшення структури інвестиційних джерел.

Поліпшення інвестиційного клімату та підвищення ефективності інвестиційних процесів є одними з основних напрямів державної політики на сучасному етапі.

На сьогодні для економічного розвитку нашої держави обсяг внутрішніх фінансових ресурсів є недостатнім. У зв'язку з чим привабливими стають кошти іноземних інвесторів.

Забезпечення сталого економічного зростання можливе лише на основі таких компонентів

економічного потенціалу: фіскального, бюджетного, регіонального, кредитно-грошового, інституціонального та інноваційного. При цьому вирішальним фактором піднесення є мобілізація внутрішніх заощаджень в інвестиційний потенціал. Іноземні інвестиції при цьому виконують роль допоміжного джерела структурної перебудови економіки.

Інвестиційна сфера України характеризується низькими темпами освоєння капіталовкладень.

Отже, проблема формування власного інвестиційного потенціалу і повноцінного процесу відтворення виробничих фондів є дуже актуальною для України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні розв'язання наукового завдання формування і реалізації інвестиційного потенціалу країни стає одним із дієвих важелів підвищення кон-

курентоспроможності української економіки. Зокрема, зазначеній темі присвячено численні публікації українських вчених: В. Беседіна, А. Музиченка, В. Вісящева, В. Геєця, Л. Борщ, В. Петрової, О. Гаврилюка, О. Малютіна та інших.

Дослідження проблем формування інвестиційного потенціалу держави визначають **мету статті**.

Основні результати дослідження. Інвестиційний потенціал України полягає в її географічних і кліматичних особливостях, а також обсязі внутрішнього споживчого ринку, в рівні кваліфікації вітчизняних трудових ресурсів та можливостях національних базових галузей (металургійний, машинобудівний, хімічний та агропромисловий комплекси). Розташування між багатьма ресурсами Росією і Об'єднаною Європою, зацікавленою в стабільному доступі до цих сировинних ресурсів і в той же час місткими ринками збуту, дає Українській державі унікальні можливості для створення потужних транспортних коридорів, що зв'язують Захід і Схід. Рішення подібного комунікаційного завдання може автоматично повернути мільярди інвестицій у вітчизняну економіку. Єдине, що для цього потрібно, — це внутрішня політична стабільність, стійкі, прагматично взаємовигідні відносини з РФ, ЄЕС та іншими країнами, а також законодавство, що захищає інтереси інвестора від свавілля місцевих чиновників і рейдерських атак. Без цих умов ніхто не вкладатиме значні капітали в побудову на території України транс'європейської логістичної системи. Як і не інвестуватимуть в інші привабливі сектори національної економіки. А в умовах продовольчої кризи, що насувається, потенціал українського агропромислового комплексу надзвичайно цікавий для провідних фінансових компаній.

На думку С. М. Чистова, важлива роль в організації інвестиційної діяльності належить державі. Державна інвестиційна політика — це комплекс правових, адміністративних, економічних заходів держави, спрямованих на поширення та активізацію інвестиційних процесів [1].

Академік І. Михасюк підкреслює, що інвестиції — це грошові, майнові, інтелектуальні цінності, які вкладають в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою отримання прибутку [2].

Такими цінностями можуть бути:

- грошові кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери;
- рухоме та нерухоме майно;
- майнові права, що впливають з авторського права, досвід та інші інтелектуальні цінності;
- сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної інформації, навичок та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виробництва;
- права користування землею та інші цінності [3].

В. Ф. Беседін визнає, що інвестиції потрібні підприємствам і організаціям для переходу до нормальної господарської діяльності, для переозброєння виробництва, підвищення якості продукції [4].

На теперішній час в Україні створено законодавчу базу в сфері регулювання інвестиційної діяльності, яка поступово вдосконалюється з метою досягнення більшого притоку інвестицій та підвищення ефективності їх використання.

Інвестиційну діяльність регулює Закон України «Про інвестиційну діяльність».

Крім того, Законом України «Про режим іноземного інвестування» для іноземного інвестора в Україні встановлено національний режим інвестиційної та іншої господарської діяльності, тобто рівні умови діяльності з вітчизняним інвестором. Вказаним Законом іноземним інвесторам даються державні гарантії захисту їх капіталовкладень. Іноземні інвестиції в Україні не підлягають націоналізації, а їх реквізиція може бути здійснена лише у випадках стихійного лиха.

Важливими правовими документами, які регулюють взаємовідносини між суб'єктами інвестиційної діяльності, є міждержавні угоди про сприяння та взаємний захист інвестицій. Вказані договори є гарантом надання справедливого статусу інвестиціям та захисту їх на території іншої держави. Вони підписані з 70 країнами світу.

Для підвищення захисту іноземних інвестицій у 2000 році Верховною Радою України ратифіковано Вашингтонську Конвенцію 1965 року про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами.

5 січня 2006 року набрав чинності Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності», який є базовим у регулюванні відносин при видачі документів дозвільного характеру. Результатом впровадження цього закону є поліпшення умов започаткування та ведення бізнесу в Україні, а саме скорочення часових і грошових витрат підприємців на проходження дозвільних процедур та зниження рівня корупції, що створює умови для поліпшення інвестиційного клімату в Україні.

Зміни, які були внесені наприкінці 2006 року до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» щодо приведення норм цього закону до вимог СОТ, мають забезпечити більш широкі можливості виходу українських товаровиробників на світові ринки та сприятимуть залученню інвестицій в економіку України.

Законом України від 16 листопада 2006 р. № 358 «Про внесення змін до Закону України «Про банки і банківську діяльність» врегульовано питання про надання іноземним банкам права відкривати на території України філії та здійснення такими філіями банківської діяльності. Реалізація цього Закону має сприяти активному розвитку банківської системи України через широке за-

лучення іноземного капіталу, застосування сучасних банківських технологій, розширенню спектра та якості банківських послуг для споживачів.

Також, з метою запобігання конфліктів між інвесторами і органами виконавчої влади, створено Комісію із сприяння досудовому врегулюванню спорів між інвесторами та органами виконавчої влади як постійно діючий консультативно-дорадчий орган при Кабінеті Міністрів України (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.01.2007 р. № 19).

У свою чергу, значним кроком на шляху до створення сприятливого інвестиційного клімату, збільшення притоку інвестиційних коштів має бути реформування податкової системи.

Так, у 2007 році затверджено Концепцію реформування податкової системи (розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.02.2007 р. № 56).

Відповідно до положень цієї Концепції реформування податкової системи здійснюватиметься трьома етапами: на першому етапі (протягом 2007 року) передбачалося проведення заходів, спрямованих на подолання основних недоліків податкової системи, розроблення та ухвалення Податкового кодексу; на другому етапі (2008–2012 роки) передбачається реалізація положень Податкового кодексу для створення сприятливого середовища сталого економічного зростання на інвестиційно-інноваційній основі; на третьому етапі (2013–2015 роки) передбачається поглиблення реформування податкової системи з урахуванням досягнутого соціально-економічного рівня розвитку держави.

Основою для реалізації принципів Концепції має стати прийняття Податкового кодексу України, що забезпечить створення єдиного правового поля для діяльності всіх платників податків та умов подальшого інтегрування України до світової спільноти, адаптації податкового законодавства України до принципів та директив законодавства Європейського Союзу.

Таким чином, формуванню сприятливого інвестиційного клімату в Україні мають сприяти масштабні комплексні заходи щодо поліпшення умов діяльності інвесторів, розширення механізмів та інструментів здійснення інвестицій та реалізації інвестиційних проектів.

Одним з основних завдань, які стоять перед інвестором, є вибір в якості об'єктів інвестування таких інвестиційних проектів та фінансових інструментів, які мають найкращі перспективи розвитку і можуть забезпечити найвищу ефективність інвестицій. Основою такого вибору є оцінювання і прогнозування інвестиційної привабливості окремих потенційних об'єктів інвестування.

Оцінювання інвестиційної привабливості окремих об'єктів інвестування залежить від багатьох факторів і носить чітко виражений індивідуальний характер. Разом з тим необхідною складовою будь-якого об'єкта інвестування — інвестиційного про-

екту чи фінансового інструменту — є оцінка і прогнозування інвестиційної привабливості галузей економіки чи регіонів країни з позицій ефективності вкладення капіталу. Удосконаленню методології оцінювання інвестиційної привабливості галузей економіки, регіонів країни і суб'єктів господарювання приділяється значна увага державними органами влади. Зокрема, Кабінетом Міністрів України розроблена концепція системи рейтингової оцінки регіонів, галузей національної економіки і суб'єктів господарювання, у розвиток якої Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку розробила заходи створення такої системи рейтингового оцінювання.

Інвестиційний потенціал та інвестиційна привабливість — різні поняття, що по-різному характеризують певну економічну систему (підприємство, країну, регіон, галузь тощо). Інвестиційний потенціал свідчить про можливість здійснення капіталовкладень системою, а інвестиційна привабливість характеризує доцільність здійснення капіталовкладень у систему. Визначення інвестиційного потенціалу потрібне переважно для прийняття рішення щодо подальшого стратегічного розвитку системи, формування його інвестиційної політики. Інвестиційна привабливість оцінюється переважно зовнішніми стосовно системи суб'єктами, що прийматимуть рішення щодо інвестування. Хоча на макро- та мезорівнях власну інвестиційну привабливість визначають і в межах системи з метою залучення зовнішніх інвесторів та активізації інвестиційної діяльності у регіоні, галузі, країні. Співвідношення між цими поняттями на рівні підприємства характеризує рис. 1.

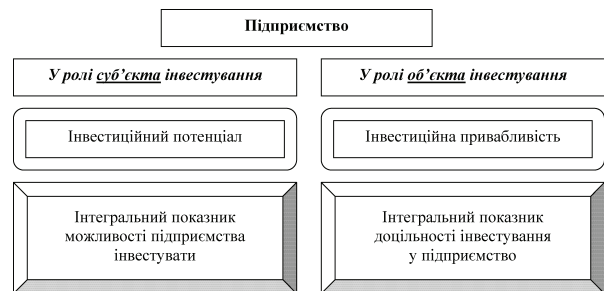

Рис. 1. Співвідношення між інвестиційним потенціалом і інвестиційною привабливістю на рівні підприємства

Величина інвестиційного потенціалу залежить від наявності внутрішніх інвестиційних ресурсів економічної системи (підприємства, регіону, держави), з урахуванням можливостей залучення зовнішніх джерел інвестиційних ресурсів. Ступінь інвестиційної привабливості залежить від внутрішнього стану системи, потенціалу її розвитку та очікуваного впливу на неї факторів зовнішнього середовища, що можуть створювати певні можливості або ж загрози щодо розвитку системи.

Оцінювання інвестиційного потенціалу країни, регіону або галузі економіки полягає у ви-

значенні сумарних можливостей інвестування усіх підприємств та бюджету. Функціонує досить розвинена система оцінювання інвестиційної привабливості означених економічних систем, що слугує засобом залучення інвестицій у країну, регіон або ж галузь, а також орієнтиром для інвесторів при формуванні їх інвестиційних стратегій.

Інвестиційний потенціал України характеризується високою неоднорідністю, тому інвестиційну політику необхідно проводити виходячи з можливостей і потреб розвитку кожного регіону. Так, у Західному регіоні ефективними можуть бути виробництва з використанням місцевих природних ресурсів (сірки, калійної солі, нафти, газу), а також розвиток мережі оздоровчих курортно-туристичних комплексів. У Донецько-Придніпровському регіоні потрібні реконструкція й технічне переобладнання шахт, металургійних і технічних виробництв на базі безвідходних, маловідходних та екологічно чистих технологій. У Південному регіоні найбільш вигідними є реконструкція та технічне переоснащення портового господарства, розвиток виробництва обладнання для харчової та консервної промисловості, розширення мережі оздоровчих курортно-туристичних комплексів. На територіях, забруднених унаслідок аварії на ЧАЕС, поряд із упровадженням унікальних наукових досліджень необхідно використовувати найновітніші технології та здійснювати комплекс заходів з їх екологічного, економічного та соціального відродження.

Характеризуючи сучасний стан інвестицій в Україні, можна зазначити, що на даний момент наша держава не здобула серйозних досягнень у забезпеченні національної конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості. При розрахунку індексу глобальної конкурентоспроможності України, беручи до уваги розвиток таких економічних параметрів, як інституції, інфраструктура, макроекономіка, охорона здоров'я, освіта, ефективність ринків, технологічне оснащення, бізнесове середовище та інноваційну сферу, наша держава, згідно з оцінкою Всесвітнього економічного форуму, що міститься у «Глобальному звіті про конкурентоспроможність 2007–2008», знизилася з 69-ї до 73-ї позиції із 131 країни світу. Падіння рейтингу України пов'язано з низькою продуктивністю економіки. Для України було виділено як конкурентні переваги, так і бар'єри. До переваг віднесено гідну вищу освіту, розмір державного боргу, вартість робочої сили, залізничну мережу, інноваційний потенціал. Лімітуючі фактори склали торговельні бар'єри, інвестиційне законодавство, прозорість державної політики, надійність банківської системи, митні процедури [5].

На жаль, ці тенденції зберігаються і до сьогоднішнього дня.

Крім того, голова представництва Telenor Group в Україні, президент Європейської Бізнес Асоціації (ЄБА), член Ради інвесторів при Кабі-

неті Міністрів України вважає, що інвестиційний клімат в Україні не можна назвати сприятливим. І проблема не тільки у фінансовій кризі, хоча криза, звісно, поглибила ситуацію. Основна проблема України у тому, що тут складно вести бізнес. У останньому рейтингу держав за рівнем сприятливості веденню бізнесу Всесвітнього банку Україна посідає 145-е місце. Це найгірший результат серед держав Центральної і Східної Європи і набагато гірший від результатів у державах Африки, Азії і Латинської Америки. Це означає, що потенціальні інвестори перш за все обирають інші держави для інвестування — там, де легше вести бізнес.

Існуючі інвестори в Україні, звичайно, знають, що у країні є серйозні переваги — інакше вони б не працювали тут. Але проблема у тому, що залучати нові інвестиції до України дуже складно. 80 % сукупних прямих іноземних інвестицій до України припадає на країни Європейського Союзу. Європейська Бізнес Асоціація (ЄБА) вимірювала сприйняття своїми членами інвестиційного клімату України і його зміну з часом. Проведені перші вимірювання у вересні 2008 року оцінили інвестиційний клімат у 3,1 бали за 5-бальною шкалою, де 5 — однозначно сприятливий, а 1 — однозначно несприятливий. У листопаді цей показник опустився до 2,3 балів (швидше несприятливий), а в лютому 2009 року — опустився до 2 балів, до історичного мінімуму. Останні вимірювання в травні 2009 року показали результат в 2,3 бали — дещо кращий, але це все ще «несприятлива» частина оцінної шкали. Україні потрібний показник мінімум у 4 бали, щоб не поступитися сусіднім країнам у конкурентній боротьбі за інвестиції. Однією із серйозних проблем останніх місяців було різке коливання обмінного курсу і неможливість передбачити напрям його руху. Цю проблему можна було би розв'язати, якби Україна володіла розвиненими фінансовими інструментами, які дозволяли хеджувати валютні ризики за допомогою ф'ючерсів і інших інструментів [6].

Недостатнє інвестування веде до втрати конкурентоспроможності національної економіки, занепаду основних фондів, спаду виробництва та збільшення собівартості продукції, що, в свою чергу, обумовлює загострення проблеми інвестиційних ресурсів, відтак — подальше недоінвестування.

Так, за січень-червень 2009 року за рахунок усіх джерел фінансування освоєно 1322,6 млн. грн. інвестицій в основний капітал, що на 35,6 % менше січня-червня 2008 року [7].

З наведених показників можна зробити висновок, що інвестиційна сфера України характеризується низькими темпами освоєння капіталовкладень.

Отже, проблема формування власного інвестиційного потенціалу і повноцінного процесу відтворення виробничих фондів є дуже актуальною для України. Йдеться про необхідність розробки структурно-інвестиційної політики, формування інвестиційного потенціалу, створення сприятливо-

го інвестиційного клімату з урахуванням реалій вітчизняної економіки та ринкової системи. Ефективне здійснення структурної трансформації економіки можливе за умови залучення всіх джерел формування інвестиційного потенціалу, основні з яких — прибуток, амортизація, заощадження населення, державні інвестиції, ресурси фінансово-кредитної сфери, іноземні інвестиції.

Підготовку та реалізацію заходів щодо поліпшення інвестиційного клімату і залучення іноземних інвестицій потрібно здійснювати у визначеній послідовності, тобто за такими етапами:

— дослідження інвестиційного потенціалу України;

— вибір пріоритетних галузей та технологій;
— розробка способів залучення інвестицій;
— реалізація розробленої політики та контроль за її виконанням.

Одним із головних передумов успішної інвестиційної діяльності є низький рівень інфляції та передбачуваність рівня цін в економіці. Для цього необхідні, по-перше, контроль за доходами та видатками бюджету, а по-друге, розв'язання проблем боргового тягаря. Також доцільно було б розробити механізм переливу фінансових ресурсів з галузей, де вони є у відносному надлишку, у галузі, де є потреба в капіталі.

Поряд з тим важливого значення набувають програми реструктуризації банківської системи, оскільки капітал українських банків становить приблизно 10 % від ВВП. Приплив інвестиційних капіталів через банківський сектор може позитивно вплинути на зростання і розвиток української економіки за рахунок присутності іноземних банків на вітчизняному ринку. Але НБУ має проводити зважену політику з метою підвищення рівня надійності банківської системи України. НБУ необхідно спростити правила залучення інвестицій в Україну, які передбачають відкриття місцевих рахунків в українських банках та використання українських посередників.

Слід також запровадити просту і зрозумілу систему оподаткування, яка б передбачала формалізований, а не індивідуальний (з урахуванням бізнес-інтересів) характер стягнення податків. Важливе місце відводиться створенню технологічних парків, що передбачає державну фінансову підтримку, цільові субсидії та податкові пільги для іноземного капіталу.

Для стимулювання внутрішніх інвестицій, які є також невід'ємною складовою інвестиційної привабливості України, є виправданим надання пільг малому та середньому бізнесу, запропонування до реалізації вже розроблених інвестиційних проектів, що потребує створення спеціальних інформаційно-економічних підрозділів на рівні регіонів.

Важливо підвищити ефективність діяльності антимонопольних органів України, оскільки спостерігається тенденція до створення «регіональних монополій». Водночас укрупнення експорт-

ноорієнтованих компаній у металургійній та хімічній галузях дозволило б їм знизити витрати і посилити вплив на формування світової ціни на їх продукцію. Особливу увагу слід приділити захисту прав власності, у тому числі інтелектуальної. Україна є активним членом Світової організації інтелектуальної власності, але, незважаючи на це, наша держава залишається транзитним пунктом, місцем зберігання контрафактної продукції, що виробляється в Росії та інших країнах.

Підвищення конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості економіки повинно стати стратегічним завданням. Стан виробничих фондів незадовільний, і Україна стоїть на порозі техногенної катастрофи. Її інфраструктурні галузі настільки застаріли, що ігнорувати цей факт більше неможливо. Подібні активи не можуть бути надійною базою конкурентної боротьби та інвестиційної привабливості. Слід урахувати й те, що інвестиції в їх оновлення не вигідні приватному капіталу. З численних невіршених питань у першу чергу слід вибрати лише кілька ключових напрямів, які будуть здатні генерувати реальне піднесення всіх інших сфер економіки [9].

Досить позитивним моментом є те, що необхідність поліпшення інвестиційного клімату усвідомлюється і урядом, і Президентом України. Це одне з пріоритетних завдань економічної політики держави, про що свідчать затвердження концепції Державної цільової програми формування позитивного міжнародного іміджу України на 2008–2011 роки і створення Ради інвесторів при Кабінеті Міністрів України, до складу якого входять представники провідних компаній.

Висновки. Таким чином, формуванню сприятливого інвестиційного клімату в Україні мають сприяти масштабні комплексні заходи щодо поліпшення умов діяльності інвесторів, розширення механізмів та інструментів здійснення інвестицій та реалізації інвестиційних проектів. Збільшення обсягу інвестицій в економіку України забезпечить прискорення соціально-економічного розвитку регіонів та пріоритетних галузей виробництва.

Після закінчення кризи багато інвесторів хочуть зайти на ринки, що розвиваються, такі як Україна, і за їх увагу йтиме серйозна конкурентна боротьба. Ніщо не лякає інвесторів більше, ніж ситуація, коли хтось може прийти і відібрати їх активи, використовуючи непрозорі і незаконні методи. Якщо Україна сприйматиметься інвесторами як менш перспективна країна для інвестицій, ніж інші, вона може втратити багато можливостей.

Література

1. Чистов С. М. Державне регулювання економіки : навч. посібник / С. М. Чистов, Т. Ф. Куценко. — К. : КНЕУ, 2000. — 316 с.
2. Михасюк І. Державне регулювання економіки / І. Михасюк, А. Мельник, М. Крупна ; за ред. д-ра економічних наук, професора, академіка АН

Вищої школи України І. Михасюка ; Львівський нац. університет ім. І. Франка. — Львів : Українські технології, 2005. — С. 12.

3. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність : навч. посібник / Т. В. Майорова. — Київ : Центр навчальної літератури, 2004. — 376 с.

4. Беседін В. Ф. Регулювання інвестиційної діяльності / В. Ф. Беседін, А. С. Музиченко // Формування ринкових відносин в Україні. — 2003. — № 3. — С. 30–41.

5. Гаврилук О. В. Інвестиційний імідж та інвестиційна привабливість України / О. В. Гаври-

люк // Фінанси України. — 2008. — № 2 (147). — С. 68–81.

6. Тронд Моэ. Чего не хватает Украине, чтобы быть привлекательной инвестиционно // Ukrainian Business Resource [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

7. Інвестиції в основний капітал : Офіційний сайт Державного комітету статистики України. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

8. Малютін О. К. Концепція поліпшення інвестиційного клімату в Україні / О. К. Малютін // Фінанси України. — 2008. — № 11 (156). — С. 65–74.